

خسارت معنوی
در نظام قضایی ایران
و حقوق بین الملل

تالیف: حسن اژدری

وکیل پایه یک داداگستری

۳۴۷

۵۵/ ازدری ، حسن.

خ ۴۶۵ الف خسارت معنوی در نظام قضایی ایران و حقوق بین الملل /

تالیف حسن ازدری . - شیراز: کوشامهر ۱۳۸۷

ISBN: 978-964-974-043-0

۱۹۲ص

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

۱. آیین دادرسی - ایران. ۲. خسارت - ایران - قوانین و مقررات. ۳. قانون

کیفری - ایران. ۴. حقوق بین الملل . الف. عنوان

انتشارات کوشامهر

مرکز نشر و پخش کتابهای دانشگاهی

شیراز- بولوار کریم خان زند- روبروی خیام- پاساژ مسعود - پلاک ۳۳

تلفن: ۲۳۰۲۷۹۸ -۲۳۵۸۴۶۵ دورنگار:

ناشر برگزیده سالهای ۸۱،۸۰،۷۹،۷۶،۷۴

خادم نشرسال ۷۷ و ۸۳

خسارت معنوی در نظام قضایی ایران و حقوق بین الملل

مؤلف: حسن ازدری

□ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه □ ناشر: کوشامهر

لیتوگرافی و چاپ: واصف

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۷

شابک: ۰-۰۴۳-۹۷۴-۹۶۴-۹۷۸

به نام خدا

صبا ز حال دل تنگ ما چه شرح دهد

که چون شکنج ورقهای غنچه تو برتوست

به یاری و استعانت از خداوند و با هدف خدمت به قشر علاقمندان به علم حقوق و حرفه مقدس و شریف و کالت دادگستری و احقاق حق زیاندیدگان معنوی به تالیف کتاب پرداختم پس اگرچه ناچیز است در پیشگاه آن رحمت بی انتها باید اجری، نه اندک داشته باشد، پر قدر باشد، تمامی آن با همان «رحمت» نثار روح بلند مادرم باد مادری فداکار و مهربان که گرمی جان بخش آفتاب عمرش زود به سردی گرائید اما، فروغ تابناک «وجودش» آن بازتاب نور «حق» همواره راه نمایم باد و همچنین تقدیم به همسر و فرزندانم می کنم که در تالیف آن کمال همکاری و مساعدت را نمودند و بدین وسیله از زحمات آنان تشکر و قدردانی می نمایم.

حسن اژدری

شیراز: فروردین ۱۳۸۷

فهرست مطالب

۱۱ مقدمه
	فصل اول: کلیات
۱۷ مبحث اول: مفاهیم خسارت و انواع آن
۱۷ بخش اول: مفاهیم و تعریف خسارت
۱۷ الف) مفهوم خسارت از نظر لغوی
۱۷ ب) مفهوم خسارت از نظر اصطلاحی
۱۸ ج) مفهوم خسارت از نظر قانونی
۱۸ د) مفهوم تعریف خسارت
۱۹ بخش دوم: انواع خسارت
۲۰ الف) خسارت مادی
۲۲ ب) خسارت معنوی
	مبحث دوم: سابقه تاریخی و قانونی مجازات اسلامی جاری مربوط به خسارت معنوی
۲۸
۲۸ بخش اول: قوانین کیفری
۲۸ الف) قانون مجازات عمومی

- ۲۸ (ب) قانون آئين دادرسی کیفری
- ۲۹ (ج) قانون مجازات اسلامی
- ۲۹ بخش دوم: قوانین حقوقی
- ۲۹ الف) قانون مسئولیت مدنی
- ۲۹ (ب) قانون مدنی
- ۳۰ (ج) آئين دادرسی مدنی
- ۳۱ مبحث سوم: اقسام خسارت معنوی
- ۳۱ بخش اول: خسارت معنوی ناشی از صدمات جسمانی (خسارت جسمانی)
- ۳۴ الف) قطع امید از زندگی
- ۳۵ (ب) درد و رنج
- ۳۵ (ج) بر هم خوردن تعادل یا از دست دادن توانایی و استعداد
- ۳۷ بخش دوم: خسارت معنوی ناشی از صدمات روحی و عاطفی (خسارت روحی)
- ۳۷ الف) رنج روحی ناشی از یک حادثه غیرمنتظره
- ۳۸ (ب) رنج روحی ناشی از فوت یا آسیب روحی نزدیکان
- ۳۸ (ج) صدمه روحی ناشی از اهانت به مقدسات یا از بین رفتن فرصت
- ۳۸ (د) صدمه روحی ناشی از فقدان یک شیء با ارزش دوست‌داشتنی
- ۳۹ (ه) صدمات روحی ناشی از انتشارات خلاف واقع
- ۳۹ (و) صدمه روحی ناشی از لطمه به حیثیت و اعتبارات شخصیتی و خانوادگی
- ۴۰ بخش سوم: خسارت ناشی از صدمات شخصی (خسارت شخصیتی)
- ۴۳ الف) لطمه به شهرت و اعتبار
- ۴۴ (ب) سلب آزادی
- ۴۶ (ج) صدمه به حقوق مدنی
- ۴۷ (د) تجاوز به امور محرمانه و اسرار خانوادگی

۴۷	صدمه به احساسات و باورهای دینی
۴۸	(و) محروم ساختن از موقعیت‌های مناسب
۴۹	مبحث چهارم: مبانی فقهی، حقوقی، قانونی خسارت معنوی
۴۹	بخش اول: مبانی فقهی خسارت معنوی
۴۹	۱- قاعده لاضرر
۵۰	۲- قاعده نفی حرج
۵۰	۳- قاعده اتلاف و تسبیب
۵۱	بخش دوم: مبانی حقوقی، خسارت معنوی
۵۱	۱- مبانی تقصیر یا عدم ضرورت اثبات تقصیر
۵۴	۲- مسئولیت بدون تقصیر
۵۵	۳- مسئولیت مبتنی بر تقصیر (نظریه تقصیر)
۵۶	۴- قاعده خطر
۵۹	۵- نظریه تضمین حق
۶۲	بخش سوم: مبانی قانونی خسارت معنوی
۶۲	۱- قانون اساسی
۶۷	۲- قانون مدنی
۷۱	۳- قانون مسئولیت مدنی
۷۳	۴- قانون آئین دادرسی کیفری
۷۶	۵- قانون مجازات اسلامی
۸۷	۶- قانون آئین دادرسی مدنی
۸۹	۷- قانون مطبوعات
۹۳	۸- سایر قوانین
۹۹	۹- رویه قضایی و آرای دادگاههای

فصل دوم: شیوه‌های جبران ارزیابی خسارت معنوی

- مبحث اول: دیدگاه‌های مختلف در مورد جبران خسارت معنوی ۱۰۷
- بخش اول: مخالفین ۱۰۸
- بخش دوم: موافقین ۱۱۱
- مبحث دوم: شیوه‌های جبران خسارت معنوی در آرای حقوقدانان ۱۱۵
- بخش اول: جبران خسارت از طریق اعاده به وضع سابق ۱۱۶
- بخش دوم: پرداخت غرامت یا جبران از راه معادل ۱۱۹
- بخش سوم: پرداخت خسارت اسمی یا نمادین (سمبولیک) ۱۲۱
- بخش چهارم: پرداخت خسارت تنبیهی یا کیفری ۱۲۳
- مبحث سوم: ارزیابی و تعیین میزان انواع خسارت معنوی ۱۲۴
- بخش اول: تعیین میزان خسارت وارد بر اشخاص حقیقی ۱۲۴
- الف) در صدمه‌های بدنی ۱۲۴
- ب) در صدمه‌های روحی و شخصیتی ۱۲۹
- بخش دوم: تعیین میزان خسارت وارد بر اشخاص حقوقی ۱۳۴
- الف) معذرت خواهی کتبی و شفاهی ۱۳۹
- ب) اظهار تأسف ۱۴۰
- ج) احترام به پرچم و علائم رسمی ۱۴۰
- د) سایر روشها ۱۴۰

فصل سوم: مبانی قانونی جبران خسارت معنوی در حقوق بین‌الملل و دو کشور خارجی

- مبحث اول: حقوق بین‌الملل ۱۴۵
- بخش اول: اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۴۵

۱۴۶	بخش دوم: میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی
۱۴۷	بخش سوم: کنوانسیون اروپایی حقوق بشر
۱۴۷	بخش چهارم: کنوانسیون تدوین حقوق بین‌الملل
۱۴۹	بخش پنجم: کنوانسیون گواتمالا در رابطه با شرکت‌های هواپیما
۱۵۱	مبحث دوم: حقوق انگلستان و فرانسه
۱۵۱	بخش اول: حقوق انگلستان
۱۵۴	بخش دوم: حقوق فرانسه
۱۶۱	نتیجه‌گیری
۱۶۵	پیشنهاد و راهکار
۱۶۷	ضمیمه
	تحلیل و نقدی بر رأی موسوم به هموفیلی‌ها (نگاهی نوبه مسئولیت مدنی دولت در جبران
۱۶۷	خسارت معنوی
۱۸۹	فهرست منابع

مقدمه:

در زندگانی روزمره اجتماعی و روابط و مناسبات اقتصادی و فرهنگی، وجود قوانین و دستگاه قضایی که بر مبنای قانون به حل و فصل دعاوی و کشف حقیقت و اجرای عدالت و احقاق حق پردازد ضروری است. زیرا بدون آن، بی‌نظمی و هرج و مرج، بی‌عدالتی، امنیت و آسایش جامعه را مخدوش و مختل نموده و تاریخ بشر هم نشان می‌دهد که چگونه در فقدان قانون «دستگاه قضایی» به خاطر مسائل بسیار ساده، اقوام و طوایف با یکدیگر به نزاع پرداخته و گاهی تا سالها جنگ و خونریزی ادامه یافته است.

خسارات عمدی و غیرعمدی وارد بر اشخاص همواره منشأ و مبنای اختلافات و درگیری در جوامع می‌باشد و ناچار باید در قوانین هر نظام حقوقی نسبت به آن مقرراتی پیش‌بینی شود. از دیرباز جبران خسارت‌های مادی که بیشتر جنبه مادی دارد به طور صریح در قوانین کشورهای مختلف پذیرفته شده و تمام نظام‌های حقوقی این‌گونه خسارتها را قابل جبران می‌دانند و محاکم دادگستری هم به جبران خسارت‌های مادی حکم صادر نموده و پس از قطعیت حکم و اجرای آن محکوم به وصول شده و در نتیجه پرونده، مختومه گردیده است ولی در مورد خسارت معنوی که بخصوص بر روح و

وران و شخصیت و احساسات و عواطف اشخاص وارد می‌شود به دلیل اینکه ماهیت غیرمالی دارد همچنین به علت سختی و مقایسه آن با امور مالی و یا مرسوم نبودن چنین ارزیابی و نبودن ضابطه و معیار مشخص و روشن در نظام‌های مختلف حقوقی، نسبت به امکان جبران آن وحدت نظر وجود ندارد اگر چه در اکثر کشورها این نوع خسارت نیز مشمول قاعده جبران خسارت دانسته شده و از این حیث تفاوتی با خسارت‌های مالی ندارد ولی در برخی کشورها به طور صریح غیرقابل جبران اعلام گردیده یا حداقل در امکان جبران آن تردید شده است.

در نظام حقوقی ایران نیز نسبت به جبران اینگونه خسارت‌ها دادگاهها توجیهی نداشته، به این علت که شورای عالی قضایی سابق و شورای نگهبان جبران خسارت معنوی بصورت وجه نقد را خلاف موازین شرع قلمداد کرده و همین امر باعث شده که محاکم نسبت به دعاوی جبران خسارت معنوی قرار رد دعوی یا عدم استماع را صادر نموده با توجه به اینکه در فقه استناد به قاعده لاضرر و اتلاف و تسبیب و نفسی عسر و حرج و قانون مسئولیت مدنی مصوب سال ۱۳۳۹ و اصل ۱۷۱ قانون اساسی و کنوانسیون بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۳۵۴ شمسی که در اجرای ماده ۹ ق-م در حکم قانون داخلی است جبران خسارت معنوی برای تشفی خاطر زیان دیده بصورت وجه نقد محترم شمرده شده است که، اخیراً نیز با صدور رأی ملی و تاریخی و بین‌المللی موسوم به هموفیلی‌ها^۱ به محکومیت دولت به پرداخت خسارت مادی و معنوی بمیزان حدود بیست میلیارد تومان شاهد و ناظر بوده‌ایم به نحوی می‌تواند فراخوانی برای قوه قانونگذاری و شورای نگهبان و مراجع قضایی و حقوقی به سوی جامع‌نگری و مطالعات تطبیقی و خارجی و آشنایی با نظریه‌های علمی روز در جبران خسارت معنوی و حرکتی بسوی تصمیمات عادلانه و منصفانه باشد.

این کتاب بانضمام ضمیمه آن (تحلیل نقدی بر رأی موسوم به هموفیلی‌ها در جبران خسارت معنوی) به روش علمی و تجربی و تحلیلی منطقی و نقد و ارزیابی نظریات و مبانی آن و دلایل موجود با رویکرد و مطالعه تطبیقی و استفاده از تجربه دیگر نظام‌های حقوقی در این بازه با این پرسش آغاز شده که خسارت معنوی چیست؟ و اقسام آن کدام است و آیا این نوع خسارت در سیستم‌های مختلف حقوقی فاقد جبران است؟

در نظام حقوقی ما چه جایگاهی دارد؟ بر فرض قابل جبران بودن، مبانی حقوقی و فقهی و قانونی آن کدام است؟ با چه روشهایی این نوع خسارت جبران می‌شود، نحوه ارزیابی و معیار و ضابطه برای جبران و تعیین میزان خسارت چگونه است؟

بررسی و تحقیق درباره خسارت معنوی و یافتن پاسخ برای پرسش‌های مورد استفاده و مانند آن از لحاظ حقوقی و کاربردی دارای قوائد بسیار است و واجد هر دو جنبه بنیادی و کاربردی است بر این اساس مطالعه اولیه درباره موضوع و پرسش‌های مطروحه نگارنده را با یک پاسخ اجمالی و فرضیه کلی رهنمون گردیده که به احتصار چنین است. خسارت یعنی عبارت است از خسارت وارد بر شخص و شخصیت اوست که می‌تواند به اشخاص حقیقی یا حقوقی وارد گردد این خسارت هم به لحاظ حقوقی و هم قانونی در اکثر سیستم‌های حقوقی قابل جبران است و تنها در تعداد معدودی از کشورها در این باره منع یا محدودیت وجود دارد.

در برخی قوانین قبل و بعد از انقلاب اسلامی از جمله اصل ۱۷۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز بر جبران این خسارت‌ها تصریح گردیده است ولی در آخرین تحول قانونگذاری، بند ۲ ماده ۹ قانون آئین دادرسی کیفری که تصریح به قابل جبران بودن خسارت معنوی داشت در اصلاحات سال ۱۳۷۸ حذف گردیده است این پژوهش در سه فصل و یک نتیجه‌گیری پایانی با ارائه پیشنهاد و راهکارهایی نگارش شده است.

فصل اول: کلیات است که شامل مفاهیم خسارت و انواع خسارت و سابقه تاریخی و اقسام خسارت معنوی و مبانی فقهی و حقوقی و قانونی خسارت معنوی است.

فصل دوم: نظریه مخالفین و موافقین در جبران و ارزیابی خسارت معنوی

همچنین میزان خسارت وارد بر اشخاص حقیقی و اشخاص حقوقی و دولتها.

فصل سوم: مبانی قانونی جبران خسارت معنوی در حقوق بین الملل و دو کشور

خارجی از جمله کشور انگلستان و فرانسه و در پایان، نتایج پژوهش و پیشنهاد و

راهکارهایی که نگارنده در نظر داشته مطرح گردیده و سپس ضمیمه پژوهش، تحلیل و

نقدی از رأی ملی و تاریخی و بین المللی موسوم به هموفیلی ها که به عبارتی نگاه نو و

سندی تازه در حوزه پرداخت خسارت معنوی می باشد اشاره شده است.